

TEMA 9

Estratificació social. Desigualtats i relacions de classe social i mobilitat social

Els proletaris no poden perdre més que les seues cadenes.
Tenen, en canvi, un món per guanyar.
Proletaris de tots els països, uniu-vos!
(K. Marx y F. Engels, *El manifest comunista*)

“En el món en què vivim,
les divisions de classe estan
obsoletes i no tenen sentit.
(M. Thatcher, 1988)

"Everyone believes they are classless,
but they never fool anyone else"
[Peter Gammond, *Bluff your way in class*. 1986, p.18)

L'obsessió americana per l'individualisme
expressa la necessitat d'estatus[...]:
Tothom vol ser respectat per si mateix...
[Així que] la classe tendeix a interpretar-se com
una qüestió de caràcter personal.
(R. Sennett, *La corrosió del caràcter*)

Els éssers humans som en molts sentits diferents uns dels altres. Algunes d'estes diferències cobren un significat especial en la societat, marcant profundament la vida de les persones. El gènere, l'ètnia, la raça, l'edat o la classe social són algunes d'elles. A partir d'estes i altres –normalment combinades entre si- les diferents societats han articulats relacions i sistemes socials basats en la desigualtat; legitimant-les inclús amb el recurs a la religió o a la llei.

En este tema ens ocuparem d'un d'estos sistemes de desigualtat (o estratificació social), el de classes. Per mitjà de l'estratificació social de classe, els individus ocupen una posició jeràrquica que concedeix diferents oportunitats als subjectes, bé en forma d'advantatges o de desavantatges. Tractarem també de les diferents formes de mesurar les classes socials i dels problemes metodològics en relació amb això, així com de les teories sociològiques sobre estes. Finalment, acabarem ocupant-nos del tema de la mobilitat social, és a dir, del canvi en la posició o nivell dins d'este sistema d'estratificació social, un element que diferencia els sistemes de estratificació per classes d'altres. Per últim, cal assenyalar que ees situacions amb què es poden trobar els treballadors socials en la seua activitat laboral pot ser una de les constatacions més clara de la rellevància de les classes socials en la societat actual.

CONTINGUTS

1. Diferència i desigualtat social. Estructura, estratificació i classe social
2. Els sistemes d'estratificació social
 - Gerontocràtic
 - Esclavista
 - De castes
 - Estamental
 - De classes
3. L'estratificació per classes socials
4. Els problemes del mesurament de les classes socials
5. Les teories de les classes socials
 - Les teories clàssiques de les classes socials
 - Les teories sintètiques de les classes socials
6. La mobilitat social i l'aburguesament de la classe treballadora
7. Classe social, recursos i oportunitats. Les implicacions de pertànyer a una classe

OBJECTIUS

- Relacionar la ideologia de l'igualitarisme amb el sistema i l'estructura social
- Conèixer el significat i les relacions dels conceptes "estructura social", "classe social", "estratificació social".
- Ser conscient dels problemes en el mesurament i determinació de les classes socials
- Conèixer algun procediment per a situar individus en les classes socials
- Conèixer les principals teories sobre les classes socials
- Conèixer el significat de "mobilitat social" i les seues implicacions
- Valorar la relació entre problemes socials i classes baixes

1. DIFERÈNCIA I DESIGUALTAT SOCIAL. ESTRUCTURA, ESTRATIFICACIÓ I CLASSE SOCIAL

* *Creus que encara hi ha classes socials? I si és eixe el cas..*

** *Com distingiries una persona d'una classe o una altra?*

*** *Quantes classes socials creus que hi ha?*

Pareix que l'imperant en tota societat és la desigualtat. Mirant-nos, a simple vista constatem que els essers humans no som iguals. Hi ha una sèrie de diferències naturals, intel·lectuals, conductuals, afectives, etc. No obstant això, no podem parlar d'una diferenciació estrictament natural. Les diferències les creem nosaltres, en el sentit que els donem un significat o un altre depenent del propi context social: les construïm socialment, que diríem en línia amb Berger i Luckmann. Però, si som estrictes, “diferència” (en el sentit de diversitat) no és el mateix que “desigualtat”. La diferència pot ser constatada i no traduir-se en cap tipus de desigualtat. La desigualtat és l'organització social de la diferència, així com també quan les diferències són purament socials- l'organització social diferenciada. Per exemple, entre pobres i rics, no hi ha diferències físiques atribuïbles. Les desigualtats que es creen són socioeconòmiques. Podem dir, per tant, que la societat, com el terreny, també posseïx els seus estrats i en cada un d'ells hi ha conjunts d'individus que no són “iguals” als que estan en els altres nivells.

A Europa, a partir de la revolució anglesa de mitjan del segle XVII van començar a difondre's en el món occidental conceptes igualitaristes, front del model medieval, crassament desigualitari. Alguns assenyalen la doctrina cristiana com a base d'eixa tendència. I és que davant dels ulls de Déu tots som iguals; germans. Però, a banda de ser igual davant dels ulls de Déu, que no dels hòmens; és esta una igualtat que només val després de mort. En el segle XVIII, la revolució francesa prendria la igualtat com un dels seus lemes. Amb el pas del temps, en les societats contemporànies, els ideals d'igualtat s'han anat accentuant i implantant en moltes facetes de la vida social.

De tal manera que l'extensió de l'igualitarisme, en el context de les societats del capitalisme avançat, porta a molta gent en la nostra societat a pensar que tots som iguals. Que, per exemple, ja no hi ha classes socials. El fet és que no som tots iguals. O com deia G. Orwell en *Rebel·lió en la granja*, uns són més iguals que altres. I això sense tindre en compte les paleses desigualtats que existixen a nivell mundial.

La igualtat i la diferència han articulat i segueixen articulant relacions entre individus i marquen les seues posicions en el conjunt de la societat. Això es tradueix en majors o menors oportunitats per a estos. La classe, el gènere, l'edat o la conglomerada raça-ètnia-nacionalitat són segurament els principis estructurants que funcionen de manera

més universal, i als que podem afegir altres, com el físic o la salut.

Ací ens centrarem en la desigualtat de classe social, un tema que va ser central en la Sociologia durant prou dècades. En altres temes, ens ocuparem dels altres. Va haver-hi un temps que les “classes socials” pareixien l'únic horitzó de la Sociologia, on va imperar un mena “clasiocentrisme”. Amb el temps han anat cobrant importància altres principis d'estructuració com el gènere o l'ètnia, als que comença a prestar-se'ls cada vegada més atenció, i això ha comportat una pèrdua de l'interés per les classes socials. Este fet va lligat a l'augment de la població en les capes mitges, derivat dels canvis en el capitalisme recent, i ha pogut portar a pensar que vivim en una societat sense classes. Veurem que no és així.

El de classes socials és un dels sistemes d'estratificació social que ha existit. No l'únic. Altres han sigut l'estamental o el de castes, per exemple. No cal confondre, per tant, “estratificació” i “classes socials”. O “estructura” de classes. Els tres termes estan relacionats, però no són equivalents. El terme “estructura”, referint-se a l'estructura social en general seria el més neutre i descriptiu. En ell s'assenyala l'existència en la societat (o en un grup) d'un conjunt d'elements connectats o relacionats entre si i situats en diferents llocs de l'espai social. I que, si se subratlla la dimensió vertical, parlaríem llavors de jerarquies. És precisament açò el que ve a subratllar i on es focalitza el terme “estratificació”: l'ordenació dels individus en una escala jeràrquica on els individus es troben en diferents nivells (de poder, d'estatus, de recursos, etc.). Finalment, les classes socials són un dels sistemes d'estratificació que ha existit en les societats humanes, el més recent. S'instaura amb el capitalisme industrial, i en ell el factor central de diferenciació és econòmic. Així, les classes socials serien agrupacions d'individus que tenen en comú la condició econòmica. Com veurem, gran part de la intervenció social està destinada als individus o grups que ocupen les escales més baixes en el sistema de classes socials.

** Ens planteja Giddens si la desigualtat social és una cosa roïna per a la societat, sempre que tot el món estiga ben alimentat i vestit? Tu què hi penses?*

2. ELS SISTEMES DE ESTRATIFICACIÓ SOCIAL

“Estratificació” és terme d'origen geològic que parla d'una formació en diferents nivells del terreny o capes. Estes són perfectament visibles i, a més, la seua formació pot ser explicada. De la Geologia ha passat a les Ciències Socials com a metàfora per a descriure la posició dels individus en diferents grups dins de la jerarquia social. Però no és eixe l'únic terme metafòric que s'usa per a referir-se a esta forma de desigualtat social. Des del més neutre, que és “estructura”, a altres com “rang”, “grau”, “estrat”, “nivell”, “capa”, “piràmide social” i, en conseqüència, es parla de “pujar”, ascendir, o

“baixar” “descendir” en l'escala social. És a dir, de la mobilitat social, la qual tractarem en l'apartat 6.

La desigualtat social ha sigut fet i norma en totes les societats. És una constant que trobem en qualsevol d'elles. No obstant això, la forma que ha adoptat eixa desigualtat ha anat variant en funció de diversos factors, que no tractarem ara perquè el que ens interessa és simplement veure els principals sistemes d'estratificació i fer una molt breu descripció d'ells.

Per a parlar dels diferents sistemes d'estratificació social que hi ha hagut podem reutilitzar la classificació que va fer Marx dels modes de producció històrics, completant-la amb algun més. Marx parlaria de la successió dels següents modes de producció:

- comunisme primitiu (societats de caçadors recol·lectors),
- mode de producció asiàtic (imperis hidràulics, molt centralitzats),
- mode de producció esclavista (el grecoromà),
- mode de producció feudal,
- mode de producció capitalista (el de la societat industrial burgesa).

Per simplicitat, ací unirem el mode de producció asiàtic i l'esclavista en u, i afegirem el sistema de castes de l'Índia. En definitiva tractarem de cinc sistemes d'estratificació bàsics. A més, podem tindre present alguns elements addicionals que li conferixen una característica ben peculiar bé comú als sistemes d'estratificació. Estos dos elements són el gènere i la raça. Així, d'una banda, podem afirmar, per exemple, que tots els sistemes d'estratificació han sigut patriarcals. I d'un altre, percebre que en tots els sistemes hi ha una segregació ètnicoracial, que en alguns casos arriba a ser central. L'*apartheid*, per exemple, és un sistema de castes racial.

Tal i com fa Marx, és fàcil caure en la temptació de posar la successió de sistemes d'estratificació en clau evolutiva, i veure'ls com una seqüència, però això no seria del tot cert, encara que alguna cosa d'això n'hi haja. L'Índia va passar a una societat industrial des del sistema de castes, que sense estar legalment vigent no ha desaparegut. Així mateix, hi ha hagut esclavisme en societats modernes com els Estats Units. I a aquest país i a Sud-àfrica quasi podríem parlar d'un sistema de castes, com hem dit, basat en la raça: l'*apartheid*.

L'estratificació social per la que els individus d'una societat ocupen una posició jeràrquica implica la diferent possessió de béns i atributs socialment valorats que concedeix oportunitats o desavantatges. L'anàlisi dels diferents sistemes d'estratificació se sol fer tenint present els següents quatre criteris (Kerbo 2003)

1. El seu respectiu grau de tancament o obertura.
2. El mode d'assignació dels diferents rangs o estatus (èxit o adscripció).

3. El mode de legitimació (legal, sagrada, tradicional, carismàtica...).
4. Els fonaments de la desigualtat (estatus-honor, econòmic o poder).

En la nostra societat, el sistema de classes és el sistema d'estratificació predominant. Enfront d'ell hem de contraposar sistemes d'estratificació anteriors, alguns dels quals han conviscut amb el de classes com l'esclavitud als EEUU o l'*apartheid* a Sud-àfrica. A banda de l'anterior, distingirem el sistema gerontocràtic, l'esclavista, el de castes i l'estamental.

Societats arcaïques o primitives

Gerontocràtic

Societats premodernes

Esclavista

Castes

Estaments

Societats modernes

Classes

Societats arcaïques o primitives

En les primeres societats, les del paleolític, com en general en les basades en la caça i la recol·lecció, el sistema d'estratificació està lligat a diverses característiques i atributs, sent l'edat el principal. Els majors, i els barons, per damunt de les dones gaudixen de més privilegis, prerrogatives i poder que els joves. En l'econòmic, no obstant això, no hi ha grans diferències entre els membres del grup.

Societats premodernes

A mesura que les societats van augmentant de grandària i es van fent més complexes i diversificades els sistemes d'estratificació van introduint nombre més gran de categories o divisions, les quals comencen a ser legitimades legal i/o religiosament. Així mateix les desigualtats econòmiques comencen a cobrar importància.

El sistema esclavista el podríem situar en el que Marx anomena el mode de producció asiàtic o sistema despoticooriental, característic dels grans imperis hidràulics d'Orient mitjà, Amèrica Llatina o Xina amb sistemes polítics molt centralitzats. En ells el rang i jerarquia depenen de la proximitat a l'aparell del poder polític. Bàsicament trobem dos grans grups: majoria de població i l'estrat dominant, que tampoc té garanties perquè depèn de la voluntat canviant del dèspota. Allí començarà l'esclavitud, però és diferent del mode que adoptarà en el mode de producció grecoromà, que és com nosaltres la coneixem. En les ciutats-estat trobarem dos grans estrats, el dels ciutadans lliures, on al seu torn podem distingir diversos nivells (aristocràcia, xicotets comerciants,

llauradors), i el dels esclaus. Amb la instauració, en l'època hel·lenística de la forma imperial del govern, les diferenciacions començaran a créixer en funció de la tinença i proximitat al poder.

El sistema de castes és conegut per la seua implantació en les cultures del subcontinent indi. Curiosament la paraula "casta" és d'origen hispà, que els portuguesos van aplicar quan van conèixer el sistema social indi. Significa quelcom no mesclat. Les castes són seccions tancades de la població, grups socials quasi hermèticament tancats, endógams i hereditaris. És a dir, deriven del naixement, són adscrits, doncs. Ser d'una casta es rep de la generació anterior i es transmet a la següent. El sistema de castes és més complex del que els resums el solen presentar, però bàsicament té una doble dimensió. Per un costat és religiosa, i està vinculada a l'hinduisme, i lligat a la doctrina de la reencarnació. Així els que no seguisquen els deures i rituals de la seua casta renaxeran en una casta inferior en la vida següent. Lligat a això hi ha tota una sèrie de rituals d'evitació de la pol·lució. L'hinduisme distingix quatre castes (*varnas*), més la dels pàries, intocables o descastats, que estan fora d'ell. Són els bramans, kshatriyas, vaishayas i shudras. Este sistema s'encreua amb el d'ocupacions (*jatis*), havent-hi una certa correspondència entre les anteriors i les següents: sacerdots, polítics i militars, comerciants, artesans, agricultors i ramaders, i servents i jornalers. Els pàries no podrien treballar, havent de pidolar o fer les tasques més ingrates de la societat.

En les seues formes més pures el sistema és sancionat fortament per creences i tradicions culturals relacionades amb la religió. Els quatre *varna*. En quant que la pertinença a una casta depén de la predeterminació divina.

En l'Europa de la baixa Edat Mitjana va estar vigent el sistema d'estratificació feudal o per estaments. Es parla de tres estaments: la noblesa, el clero i la plebs (serfs, mercaders, artesans i llauradors), conegut també com a Tercer estat.

Igual que les castes són grups tancats, endógams i hereditaris, encara que menys que aquelles. Les desigualtats estan sancionades jurídicament, és a dir, que els privilegis i obligacions i relacions de cada estament estan regulats per la llei. Entre els estaments hi ha un cert grau d'intercomunicació. Hi havia casos d'ennobliment del ric burgés o del matrimoni de la filla d'este amb el noble empobrit.

Societats modernes

L'estratificació per classes és la propi del capitalisme industrial, i sobre ell ens estendrem en el següent apartat. Molt bàsicament i en comparació amb els altres sistemes es pot dir que el principal element de diferenciació és econòmic, basant-se en la seua relació amb el patrimoni, amb les rendes del treball i amb la propietat dels mitjans de producció. Són legalment obertes i els seus límits són imprecisos, havent-hi

major mobilitat que en els sistemes anteriors. Se sol distingir entre tres nivells bàsics, encara que les teories de les classes socials consideren açò una simplificació útil més que una realitat empírica, com més endavant veurem.

3. L'ESTRATIFICACIÓ PER CLASSES SOCIALS

Com acabem de dir, el sistema d'estratificació per classes és el sistema propi d'estratificació de les societats industrials capitalistes, una vegada abolit l'estamental. Quant al terme, "classe" prové de l'expressió llatina *clasis*, i que els censors romans van utilitzar per a referir-se a cada un dels grups en què distribuïen als ciutadans segons la seua fortuna i, per tant, dels impostos que pagaven. És una classificació que va acabar tenint un significat social: ser de primera classe, de segona classe, etc. A nivell popular, i a vegades no tant, se sol distingir entre tres classes: l'alta, la mitjana i la baixa. En realitat, tal divisió ha d'estar emparada en un criteri, com veurem en els dos apartats següents. No obstant això, vegem amb poques paraules alguna cosa sobre el contingut de cada una d'elles, afegint dos més: les elits i la infraclasse, encara que només siga per a fer més tangible o visible allò que ens ocupa.

** Penseu en servicis o activitats en què es paguen diferents tarifes que puguen recordar o derivar l'existència de diferents classes socials.*

Les elits

Pareto i Mosca i després W. Mills han sigut els principals teòrics sobre les elits. Sobre la relació entre elits i classe alta, hi ha tres opcions. Estan els que equiparen elit i classe alta. Són el mateix. L'elit és una, per tant. Després estan els que distingixen una d'una altra. I, finalment, els que consideren que l'elit és un subgrup dins de la classe alta, que seria la classe alta-alta.

Per als que distingixen elit de classe alta, en l'elit estaria la minoria en el poder. Els que adopten un enfocament pluralista distingixen diverses elits, no sols l'econòmica (financera i empresarial) i la política, que són les més evidents. I és que, per als pluralistes, no cal confondre elits amb els grups dominants: les elits, per a ells són els conjunts de persones que posseïxen els índexs més alts de la seua especialitat. Cada estrat i cada grup tindran la seua. En tota societat n'hi ha dins i fora del poder. (grup de dirigents d'un sindicat, capitosts d'un moviment social...). Es donen en tots els terrenys: militar, polític, artístic, intel·lectual, empresarial, científic, religiós. Estes es renoven constantment.

** Consideraries, per exemple, que Albert Einstein formava part de l'elit?*

La classe alta

La classe alta, a vegades anomenats “els rics”, i sense entrar ara en detalls, podem considerar-la el grup de gent on es concentra major poder i privilegis. Uns pocs individus tenen quasi un terç de la riquesa del país. No és fàcil donetots modes avaluar qui pertanyen perquè les dades dels rics no són totalment accessibles i no estem parlant simplement de diners líquids. També estan accions en borsa, els bons, el patrimoni en béns mobles (joies i obres d'art, per exemple) i immobles, entre d'altres.

Però no devem “cosificar” als rics, ja que, d'una banda, no són un grup homogeni, ni com a categories són una categoria estàtica, sinó dinàmica. Hi ha gent que naix en una família rica i s'empobrix, i gent que naix en un pobre i s'enriquix. Famosos, cantants, actors i actrius, esportistes, constructors i algun polític. Molts es fan rics amb rapidesa i després perden el que guanya i hi ha gent que passa per processos intermitents de riquesa i empobriment.

Podem considerar a este grup com a classe alta, però tenint present que esta nova classe alta té poc a veure amb la classe alta tradicional, la propietari de les grans empreses. Parlem ara d'alts directius, que no són propietaris de les grans empreses, però les seues activitats de gestió els proporciona ingents guanys. Així mateix, estan lligades a les noves tecnologies de la comunicació i la informació o els mitjans, que és un dels àmbits on trobem les principals noves fortunes del món. Entre els més rics, la majoria són barons, però està augmentant el nombre de dones. També els rics fets a si mateixos han augmentat enfront dels que ho són per herència. I també són cada vegada més jòvens. Hi ha molts rics menors de 30 anys. A Espanya no tant. Però fa uns pocs anys era el país europeu on més va augmentar el nombre de rics i el tercer del món. Els rics a Espanya van créixer un 18% i rondaven els 130.000 (els que tenen un milió de dòlars en actius financers líquids). A Europa va ser del 2,4% i en el món de 7,5%. Per sectors predominen el tèxtil, la banca, la construcció, a més dels que són fortunes heretades.

Per a acabar, i anticipant l'esquema de John Golthorpe, que veurem més avant, podríem assenyalar en composició que la classe alta, en sentit estricte està composta aproximadament per 1% de la població en un país occidental i que per davall hi ha una classe de servicis, composta aproximadament per 5%, de professionals, directius i gestors d'alt rang.

La classe mitjana o les classes mitjanes

Podríem dir el mateix que de la classe alta. És un grup que no és un grup. Més enllà de significats i implicacions, descriptivament, se situa entre l'alta i la baixa. La seua composició és laxa i es troba molt diversificada, per això és millor parlar de classes mitjanes en plural (alguns especifiquen mitjana-alta, mitjana-mitja i mitjana-baixa). En

eixe sentit no està gens cohesionada i és difícil que puga estar-ho, donada la seua heterogeneïtat, que és tant cultural com política. No tenen ni molt poder, ni molta riquesa ni molt de prestigi, ens diu José F. Tezanos. Ni tampoc manquen absolutament d'això, ja que donada la seua heterogeneïtat i la seua ambivalència política, les variacions en vot de la classe mitjana són lassa que determinen el signe dels governs en les eleccions polítiques.

Sobre la seua existència, anant mes allà de la mera classificació topogràfica que situa un grup en la mitat de la piràmide social, hi ha teòrics que la neguen, bé perquè la consideren com a classe treballadora, bé com a xicoteta burgesia agrícola o comerciant. O al contrari perquè consideren que és tan gran, que ja no té sentit parlar d'ella. Tot pràcticament seria classe mitjana. La societat seria en este sentit mesocràtica. Esta classe mitjana estaria composta, sobretot, de tècnics i treballadors de coll blanc que majoritàriament treballarien en el sector servicis o terciari. Altres no posen en dubte la seua substantivitat, és a dir, la seua existència real. Ja dia Aristòtil que en tota ciutat estan els molt pobres, els molt rics i en tercer lloc els intermedis entre els uns i els altres. I que, a més, serien els millor situats per a aconseguir la virtut (arracada) moral.

La seua dimensió actual deriva del transvasament de població del sector industrial al sector terciari, de treballadors de coll blau a coll blanc, la qual cosa està relacionada amb la possessió d'uns credencials educatius que els permeten vendre tant el seu treball físic com a intel·lectual. El seu creixement està també relacionat amb el de les organitzacions o burocràcia (tant pública com privada). En l'àmbit públic, amb l'Estat de benestar. Treballs que abans eren autònoms, ara tenen un pes molt important en el sector públic: la docència, la sanitat, per exemple. A vegades es parla de noves i velles classes mitjanes. Aquestes els petits propietaris i comerciants, agrícoles, oficinistes professionals assalariats.

Finalment, és interessant no oblidar en cap cas els aspectes ideacionals; els referits a les socialització en una sèrie d'actituds i valors, les que els pares de classe mitjana transmeten als fills.

“Molts analistes socials consideren que les classes mitjanes es reproduïxen i afirmen el seu paper social, no en virtut del poder o de les propietats –que no tenen, més enllà de certs nivells de consum-, sinó d'un conjunt d'actituds i valors que es transmeten de pares a fills (les idees d'esforç, capacitat de sacrifici, i d'estudi, moderació, emulació, individualisme, conformisme, cultiu dels modals i d'una imatge de respetabilitat, etc” J. F. Tezanos “Classe mitjana” (1998:112-113).

* *Quins serien els valors de les classes alta i baixa o treballadora?*

Podríem dir que donada l'atenció que se li ha prestat és la classe social per

autonomàsia. És la classe que sorgix i s'organitza en el procés d'industrialització, i que alguns consideren tota ella com un subjecte polític de primer orde. En l'actualitat, són pocs dubten que existisca. Del que dubten és de si mantenen la seua integritat o no i de si és un subjecte polític amb entitat suficient per a incidir en el curs de la dinàmica social.

Quant als noms, hi ha una pluralitat de denominacions. “Proletària” i “obrer” són ja clàssics. “Treballadora” és usat també, però atés que treballadors hi ha en totes les classes socials sona inespecífic. El del “baixa” ens indica el lloc topogràfic respecte d'una altra o altres que ocupen posicions més elevades, però perd les connotacions identitàries i polítiques de les denominacions anteriors. “Pobre” també s'ha emprat. Adam Smith, per exemple, ho va fer.

Quant a la seua composició, ho seria sobretot de treballadors manuals, principalment, en la indústria i un poc en els servicis. Sabem que era àmplia i organitzada del segle XIX i principis del XX. I que en relació amb les noves formes de producció, la flexible, que han deixat arrere els models que els van donar força com el taylorisme i fordisme (dels que vam parlar en el tema 6), s'ha anat segmentant, que està bastant menys ideologitzada, i que ha perdut força. Això, junt amb el transvasament de treballadors del sector industrial al servicis també l'ha minvat numèricament. Si a això afegim la millora de les condicions de vida i treball, i la institucionalització del conflicte capital-treball, ens trobem amb la idea de què de la classe treballadora s'ha aburgesat; idea de la que tractarem en l'apartat 6.

L'infraclasse

Igual que per damunt de la classe alta es debat l'existència o no de les elits, també davall de la classe treballadora es discutix si hi ha o no un grup d'individus. L'existència d'individus, en pitjors condicions socials que la classe treballadora porta a justificar l'ús d'alguna categoria per a tractar d'eixe col·lectiu. Així, Gunnar Myrdal va encunyar en 1969 el de “infraclasse”. No obstant això, l'existència d'individus en condicions socialment molt desfavorides no és nova. Recordem si no als “pàries” de la societat de castes o al “lumpenproletariat” que critica Marx; desclassats, en els margens de la societat, que per la seua situació podien aliar-se amb la burgesia contra el proletariat. Però no pareix que eixa pot ser la seua situació en estos moments, d'ací que el terme marxista no siga a l'apropiat.

Ens estem, per tant, referint-nos a les persones que estan en condicions especialment desfavorides de pobresa, exclusió i marginació. Als “nous pobres” en quant no-subjectes de drets i sense capacitat d'acció pròpia en el context d'una societat de consum; exclosos i marginats d'una relació comunitària significativa i de la seua condició humana. Subjectes que patixen la pobresa severa i que no sols estan exclosos del treball i per això de capital econòmic, sinó moltes vegades també dels serveis

socials, de la propietat, de la vivenda, de l'atenció sanitària, etc.

De tal manera que no podem dir que ens trobem davant d'una classe social en sentit estricte. Una classe de “no-treballadors” o desocupats, en tot cas. La infraclasse és el sector de la població que viu en els marges de la societat en situacions molt desfavorides. Les situacions són realment àmplies i diverses i no es poden igualar. Llargs períodes de desocupació o treballs intermitents, subocupació, mendicitat, malalties, addiccions a les drogues o l'alcohol, ancians amb pensions mínimes. En alguns països se sol associar amb determinades minories ètniques desfavorides o amb immigrants. En això estaria un xicotet sector del poble gitano, però no tot ell com molta gent erròniament tendix a pensar. També algunes dones fadrines amb fills.

Alguns atribueixen als servicis assistencials l'existència endèmica d'estos individus. Pobres passius que han viscut molt de temps de l'assistència social i han perdut la iniciativa. En països com a Estats Units està mentalitat està molt implantada. Un poc més lluny de les implicacions emocionals i ideològiques, hi ha els que ho relacionen amb situacions clàssiques i contingències vitals; i recentment amb les noves condicions que imposen els mercats de treball i la desocupació estructural. Molts d'ells són els potencials destinataris de l'atenció del Treball Social.

** Per què els programes d'ajuda als pobres alcen més controvèrsies en uns països que en altres?*

4. ELS PROBLEMES DEL MESURAMENT DE LES CLASSES SOCIALS

Deia Agustín de Hipona del temps que si no li preguntaven el que era, llavors sí que sabia el que era, però que si s'ho preguntaven, la cosa no era tan evident. Una cosa semblant podríem dir de les classes socials. Mentres que altres categories i variables sociològiques estan més clares. La de classe social és una categoria que pareix evident, però la naturalesa i significat de la qual no està del tot clara, usant i interpretant-se de moltes maneres, tant en les ciències socials com pel sentit comú.

A més, i en relació amb l'anterior, està el fet que la raça, el gènere, l'edat aproximada, l'ètnia es poden saber per observació directa. Però com sabem a quina classe social pertany una persona? En què hem de fixar-se'n?, què li hem de preguntar? O com preguntar-s'ho?

D'entrada vam dir que tenia a veure amb agrupacions a partir de la condició econòmica en què viuen els subjectes. Riquesa i pobresa, tindre-no tindre, serien les dos manifestacions extremes d'eixos pols. En primer lloc se'ns planteja la qüestió de si les prenem com dos categories pures o si distingim graus. Quants, en eixe cas? La qüestió que se'ns planteja és on posem els límits, és a dir, quant cal tindre per a estar

en una o altra categoria, si és que és eixa la qüestió, perquè, en segon lloc, i segurament anterior en l'orde conceptual, cal especificar què és el que cal tindre o no tindre. És a dir, si parlem de recursos econòmics només i de quins són eixos recursos. O si parlem de més coses. I, a més, en relació a tot això, ens sorgiran problemes derivats com, per exemple, de quina manera classificar les persones que depenen d'altres o les que han canviat recentment de condició. Una persona que ha perdut o deixat el seu treball, per exemple.

El de “classe social” és, per tant, un concepte teòric que ha de ser operacionalitzat. És a dir, convertit de mer concepte teòric a termes amb correspondències empíriques. D'una altra manera pot ser una filigrana que estiga totalment allunyada de la realitat. Això comporta una serie de qüestions de caire metodològic i epistemològic. A estes i altres qüestions bàsiques intenten respondre les teories de les classes socials que veurem en l'apartat següent. No obstant això, vegem ací alguns dels dilemes bàsics que es plantegen per a ser dilucidats.

La primera gran qüestió epistemològica és quin grau de realitat tenen les classes socials, que és un debat en què no entrarem, i que ha oposat nominalistes i realistes. En principi, la realitat són els individus. La classe és un concepte o categoria abstracta teòrica. Però afirmar que hi ha tantes classes socials com a individus, que epistemològicament és el més realista, no seria útil per a res. Els humans usem conceptes per a parlar de coses que són semblants. Així que als essers humans hem d'agrupar-los perquè siga útil parlar d'ells. A més, està el fet que les categories també creen realitat social o la visibilitzen. Però en tot cas, els individus poden modificar la seua conducta a partir d'eixe fet. Pensem en les creences sobre essers sobrenaturals. Que existisquen o no els déus o Déu gens o poc importa, perquè queda fora de tota possibilitat empírica de contrastació. Però dels efectes de la creença ningú dubtarà de la seua realitat. Una cosa semblant podria haver ocorregut amb les classes socials? No exactament perquè no estem parlant de coses sense cap traducció empírica. Però sí que la teorització en un o altre sentit pot influir en la conducta dels subjectes. Què hi haguera sigut del moviment obrer sense Marx?

La segona qüestió que podem abordar és la de quants grups fer i el com fer-los. En general, a nivell popular està estesa el costum de distingir entre classe alta, classe mitjana i classe baixa. Però per què tres i no dos? O quatre, cinc, sis, deu o vint-i-tres? És tres més real que sis? Bàsicament per als propòsits de la gent del carrer, tres agrupacions és una etnocatégorització còmoda de manejar i que servix per a orientar-se, classificant els individus, i amb això manejar-se en la realitat social. De fet algun corrent seguix esta metodologia –encara que depurada- a l'hora de classificar els individus. Utilitzar les classificacions vistes per la gent, en compte de com les veuen els sociòlegs. A les primeres se les coneix com “subjectives” i “objectivades”, segons siguen emprades. Però la qüestió pendent continua estant ací, i és la de si eixos

conceptes es corresponen amb la realitat o no. Marx per exemple, va parlar de dos classes socials, basant-se en la propietat dels mitjans de producció (propietaris-no propietaris), encara que en algun passatge ens parla de tres. Els teòrics més recents distingixen entre deu i dotze classes socials, però moltes vegades es basen en divisions duals o triádiques. Alguns corrents més empírics el que fan és derivar les classes socials de l'estructura ocupacional, i determinar diversos nivells en ella a partir dels nivells de renda dels individus. Es considera que els que tenen la mateixa ocupació han d'experimentar situacions semblants d'avantatge o desavantatge social, portar una forma de vida comparable i compartir unes oportunitats vitals paregudes. Potser és molt suposar.

Un exemple d'estratificació social d'este tipus és el que utilitzen els estadístics dels governs. Establixen una sèrie de nivells en què es té en compte l'ocupació, pensant en el nivell de renda que es percep per ella. L'INE, per exemple, en alguns dels seus estudis sociodemogràfics distingix les categories següents:

- A. Empresaris amb assalariats, alts funcionaris, alts executius i professionals per compte propi
- B. Professionals i tècnics per compte d'altri, i quadros mitjans
- C. Comerciants i xicotets empresaris (sense assalariats, no agraris)
- D. Agricultors (empresaris sense assalariats i membres de cooperatives)
- E. Personal administratiu, comercial i de servicis
- F. Capatassos i obrers qualificats (no agraris)
- G. Obrers no qualificats (agraris i no agraris)
- H. Jubilats i pensionistes
- I. Parats (que han treballat abans i a la cerca del seu primera ocupació)
- J. Estudiants
- K. Treball domèstic no remunerat
- L. Situacions no classificables

Amb tal d'afinar més, a vegades l'ocupació es combina amb una altra variable, com per exemple, el nivell d'estudis. És el que podem veure en el quadre següent, que arreplega una classificació que fa l'Estudi General de Mitjans (EGM). Però si l'analitzem més pareix que primer s'han fixat les cinc classes que distingix (alta, mitjana-alta, mitjana-mitja, mitjana-baixa i baixa) i que després s'ha fet encaixar les diferents

posicions en elles.

CLASES SOCIALES

OCUPACION SUSTENTADOR PRINCIPAL	ESTUDIOS DEL SUSTENTADOR PRINCIPAL							
	MENOS DE PRIMA. NO LEE	PRIMARIOS INCOMPLETOS	PRIMER GRADO	SEGUNDO GRADO PRIMER CICLO	SEGUNDO GRADO SEGUNDO CICLO	TERCER GRADO MEDIO	TERCER GRADO SUPERIOR	RESTO
Agricultor en cooperativa	E	E	E	D	C	C	C	D
Agricultor Sin empleados	E	E	E	D	C	C	C	D
Agricultor 1-5 empleados	D	C	C	C	B	B	B	C
Agricultor 6/+ empleados	C	C	C	C	B	B	A	B
Comerciante 1-5 empleados	C	C	C	B	B	A	A	B
Comerciante Sin empleados	D	C	C	B	B	B	B	C
Comerciante 6/+ empleados	C	B	B	A	A	A	A	B
Profesional liberal	E	C	C	B	B	A	A	C
Trabajador manual	E	D	D	C	C	C	C	C
Director gran empresa	C	B	B	A	A	A	A	A
Director pequeña empresa	D	C	C	B	B	A	A	C
Mando superior	D	C	B	B	B	A	A	C
Mando intermedio	D	C	C	C	B	B	B	C
Capataces	E	D	D	C	C	B	B	C
Representante	E	D	C	C	C	B	B	C
Administrativo	E	C	C	C	C	B	B	C
Obrero especializado	E	D	D	C	C	C	C	C
Vendedores	E	C	C	C	C	C	B	C
Obreros no especializados	E	E	D	D	D	C	C	D
Subalternos	E	E	D	D	D	C	C	D
Otro no cualificado	E	E	D	D	D	C	C	D
Jornaleros	E	E	E	E	D	C	C	D
RESTO	E	E	D	D	C	C	C	D

A= Alta B= Media Alta C= Media Media D= Media Baja E= Baja

Per a classificar els individus i assignar-los a una classe social el més evident pareix prendre'ls individualment. Però d'això sorgixen alguns problemes, ja que per exemple, pot veure's afectat pel fet de ser casat. I no és el mateix ser casat amb algú que també té un treball remunerat que amb algú que no ho té. Tindre fills, i molts, que pocs o cap. I què passa amb el cònjuge no actiu; mestres i mestresses de casa, per exemple? És a dir, a partir de H de la classificació de de l'INE, que acabem de veure. Eixes categories són buides? I també xiquets, jòvens sense ocupació, estudiants que no treballen o treballen a temps parcial. O en aquells que no estan treballant, bé perquè s'han jubilat, bé perquè estan desocupats. O en les persones dependents. Davant dels primers casos, una alternativa és no prendre l'individu, sinó a la família com a unitat d'anàlisi per a determinar la seua posició de classe, fent-ho a partir de l'ocupació del "cap de família". Açò, d'una banda, resol algunes qüestions, però planteja altres.

El nombre de fills, entre altres circumstàncies, pot condicionar la classe social de la família. Així com el fet que treballe un o els dos. I després està la qüestió de determinar a quina classe social pertany un matrimoni en què un provinga d'una classe social i l'altre d'una altra? I, en eixe cas què fem amb els fills? En quina de les dos els adscriuim? O què fem amb una dona que s'ha separat?

Per als segons, quan el cap de família està desocupat o jubilat se'ls classifica en funció de la seua anterior activitat laboral. Però de nou açò pot ser prou problemàtic. El temps que s'està desocupat és una variable important. No és el mateix una persona

desocupada de llarga duració, que algú que només està uns mesos o persones amb treballs esporàdics.

Tots tenim clar que l'ocupació és un element important en la vida de les persones, però la condició socioeconòmica no deriva només d'ella. Les rendes del treball és un indicador fàcil, de fet el més socorregut, però la riquesa no és només la renda, també hem de tindre present el patrimoni (béns immobles, accions, etc.). Este sobretot és propi de les classes altes. Així mateix, si ens centrem únicament en l'ocupació, el problema de la participació en l'economia submergida pot distorsionar la classificació de molts individus.

Amb tot açò no hem pretés criticar l'existència de classes socials, sinó els problemes que podem tindre per a adscriure els individus en una o altra classe social. Acceptem que les classes socials existixen, però determinar quantes hi ha i a quina pertanyen les persones, en les seues diferents situacions no és una tasca simple i mecànica. És una qüestió que en part depén del marc teòric que es tinga, com ara veurem.

5. LES TEORIES DE LES CLASSES SOCIALS

Com assenyàvem en el primer tema, una teoria científica és un conjunt sistematitzat d'enunciats que pretenen descriure i explicar una faceta de la realitat; la social, en este cas. Portat al terreny de les classes socials entenem que una teoria de les classes socials ha de respondre i explicar algunes, si no totes, de les qüestions següents:

- hi ha les classes socials
- quantes n'hi ha
- qual és el criteri per a distingir unes d'altres
- per què estratifica la societat en classes socials
- quines implicacions té pertànyer a una classe o altra

Com vam dir, les classes van ocupar el centre de la Sociologia fins fa molt poques dècades, on el gènere, l'edat i l'ètnia han adquirit una relevància si no igual, sí pròxima. Entre els clàssics, l'anàlisi de les classes socials va ocupar especialment Karl Marx i un poc menys a Max Weber, les teories dels quals veurem a tot seguit. No obstant això, cap dels dos va elaborar una teoria sistemàtica sobre les classes socials. Han sigut els seus continuadors els que les han anat formulant i reformulant. Junt amb les de Marx i Weber, inclourem en este apartat la teoria funcionalista, encara que siga molt posterior a la d'ambdós, i sent estrictes no siga una de les "clàssiques". Ho seria en el sentit que els canvis socials que van ocórrer a partir de la dècada de 1960 no han

deixat d'afectar també el funcionalisme, sobretot perquè la renovació de les teories marxistes i weberians introduïx un factor més d'obsolescència per a aquella.

Teories clàssiques

Marx

Weber

Funcionalisme

Teories sintètiques

Neomarxistes: E. O. Wright

Neoweberians: J. Goldthorpe

Les teories clàssiques de les classes socials

Com hem avançat, Marx (1818-1883) no va elaborar cap teoria de les classes socials. Però va parlar molt d'elles i les seues relacions. La idea més estesa és que Marx oferix un enfocament dual sobre les classes. Hi ha dos classes socials, les quals estan enfrontades entre si. Hi ha, no obstant això, els que pensen que Marx no oferix un esquema únic, sinó que hi ha una doble perspectiva de les classes socials. D'una banda, defén i exposa l'existència d'eixes dos classes socials, basada en la relació amb els mitjans de producció, que és una relació d'explotació. El que ens dóna dos classes socials: la dels propietaris dels mitjans de producció, els capitalistes o burgesos, i les de què no els tenen i, per tant, han de vendre a aquells l'única cosa que tenen, la seua força de treball: el proletariat. (Inclús a vegades parla de la xicoteta burgesia, que situa enmig d'estes dos). Però, d'altra banda, ens parlaria de l'existència de tres classes socials, relacionades amb els recursos bàsics de tot sistema econòmic: terra, capital i treball; i, en conseqüència, terratinents, burgesos i proletaris.

Els propietaris de la simple força de treball, els propietaris de capital i els propietaris de terres, les respectives fonts d'ingressos dels quals són el salari, el guany i la renda del sòl, és a dir, els obrers assalariats, els capitalistes i els terratinents, formen les tres grans classes de la societat moderna, basada en el règim capitalista de producció. (K. Marx, *El Capital*).

L'acceptat és el primer dels enfocaments. Eixe esquema dual el veu Marx com un mecanisme dinàmic que es repeteix al llarg de la història amb diferents grups socials. En *El Manifest Comunista*, que no és un llibre de pretensions teòriques, afirmen Marx i Engels que “tota la història de la societat humana [...] és una història de la lluita de classes. Lliures i esclaus, patricis i plebeus, barons i serfs de la gleba, mestres i oficials; en una paraula, opresors i oprimits”.

En este fragment es reflectix part d'eixa visió dialèctica de la història de Hegel, a qui, diu el mateix Marx, va donar la volta, encara que mantenint un permanent dualisme,

sempre caracteritzat per un conflicte que es va superant en etapes històriques. En el cas del capitalisme industrial, al propietari dels mitjans de producció el que li interessa és vendre els seus productes a alts preus i pagar salaris baixos, la qual cosa és roïn per a la classe treballadora, que cada vegada tindria menys recursos per a eixir avant i quedaria més alienada del que ja ho està. Esta situació d'exploació, s'aniria agreujant amb el temps, entrant en un procés creixent de "depauperització" provocant que els treballadors vagen prenent consciència de la seua identitat de classe ("classe per a si"), unint-se per a defensar la millora de les seues condicions de vida i treball, la qual cosa reforçaria encara més la consciència com a classe. Eixe procés es devia a un progressiu declivi en el règim d'acumulació de la classe capitalista, crisi cada vegada greus, en les que la dita classe es veuria obligada a endurir les condicions laborals i reduir els salaris. Açò faria augmentar la consciència de classe i la mobilització fins a desembocar en la revolució, amb la que la classe treballadora es faria amb el poder polític. Primer implantant una dictadura, la del proletariat, i després un règim comunista.

Contra els pronòstics marxistes (almenys fins ara), -o pels pronòstics marxistes, que és una altra manera de veure-ho- la situació de la classe treballadora no va empitjorar, sinó que va anar millorant. Les condicions de treball es van suavitzar, es van aconseguir cada vegada més drets, els salaris van augmentar. Les condicions de vida salut i alimentació també. Tot això a causa de la conjunció dels èxits del moviment obrer (veure tema 6) i a la intervenció de l'Estat en forma de prestacions i servicis, que en alguns països va desembocar en l'Estat del Benestar, del que ja vam tractar en el tema 7. Açò ha conduït a una societat estructurada en una diversitat de posicions, almenys més de les dos posicions bàsiques que Marx postula. Realitat que, segurament, també es donava en l'època en què Marx va elaborar les seues idees. Açò és el que va veure, per exemple, Max Weber, el qual no va acceptar ni la unidimensionalitat de la teoria marxista ni el seu dualisme.

Realment tampoc Weber (1864-1920) va elaborar una teoria de les classes socials. Les seues reflexions són disperses i de la síntesi del que va escriure s'ha formulat la seua aportació teòrica. Weber partix de les anàlisis de Marx, però qüestiona la centralitat de l'economia, i enfront de l'economicisme o materialisme marxista (basat en la propietat i control dels mitjans de producció dins de les relacions de producció) proposa altres conflictes. La seua en suma és una visió multidimensional de les classes socials. A banda de les diferències en els seus enfocaments, tinguem present que el context temporal i espacial són diferents.

En la seua aportació, Weber parla bàsicament de tres ordes o dimensions: la del social, on el es juga l'honor o el prestigi; la del polític, el centre de la qual és el poder, i l'econòmic, basada en els béns o la riquesa. No és que Weber diga que hi ha tres classes socials, sinó que hi ha tres factors importants d'estructuració en tota societat. A partir d'ells sorgixen les classes socials. No obstant això, Weber no va desenrotllar este

aspecte.

Entenem que les classes altes tindran majors recurs en eixes tres dimensions. Encara que l'important és adonar-se'n que pot haver-hi persones que no gaudisquen d'alts recursos, però sí d'un alt prestigi o de molt poder. Giddens posa l'exemple respecte d'això de les famílies aristocràtiques arruïnades que continuen gaudint d'una acceptació social i bona posició, a pesar de no tindre fortuna. I igualment, molta gent no reconeix que determinades persones a qui han somrigut la fortuna amb un premi de molts milions siguen de classe alta. Per a ells és com si els faltara el "pedigree".

En suma Weber, "oferix una base més flexible, complexa i rica per a l'anàlisi de l'estratificació" que Marx. A pesar d'això, cap proposa una "teoria de les classes socials", sinó un conjunt d'idees que cal sistematitzar, portar a la pràctica empírica i sobretot adequar a la realitat social vigent; una realitat sempre canviant.

La teoria funcionalista sobre les classes socials estaria realment entre les clàssiques i que anomenem "sintètiques". D'una banda, és de posterior formulació a les dos anteriors, quasi un segle es porta amb la de Marx; i de nou teoritza en una societat diferent, la nord-americana de mitjans del segle XX. Per l'altre costat, sí que és una teoria operativitzada, és a dir, portada al terreny empíric. En la seua formulació, encara que poguérem buscar antecedents en Spencer i Durkheim, van tindre un protagonisme especial els sociòlegs funcionalistes K. Davis i W. E. Moore, seguidors de Parsons; encara que es té l'antropòleg W. Lloyd Warner com el seu introductor en la sociologia americana.

Els funcionalistes partixen d'admetre que l'estratificació és un fenomen universal i positiu. És a dir, que la desigualtat social és funcional. Atés que en tota societat, i sobretot en les modernes, hi ha diversitat de rols (o funcions) que exercir, una societat funcionarà millor si cada posició és ocupada per la persona més idònia o capaç, la qual cosa és recompensat amb prestigi, i també econòmicament, la qual cosa és un element motivador. Aquells rols més necessaris seran millor recompensats que els que són menys i/o qualsevol pot realitzar.

Però per als funcionalistes l'element clau no és tant l'econòmic com el simbòlic del prestigi o l'estatus honorífic. Les classe socials són en realitat nivells d'estatus. De fet segons ells, les classes altes invertixen en béns econòmics com a indicadors socials del seu elevat estatus, per la qual cosa estos béns són un poderós element motivacional. Dels símbols d'estatus vam tractar també en el tema 3.

Són diverses les crítiques que se li han fet a la teoria funcionalista. En primer lloc, si bé explica les diferències d'estatus-riquesa entre classes, no explica per què determinades posicions perceben tan altes remuneracions, sobretot algunes, la utilitat social dels quals no acaba d'entendre's bé (com alguns futbolistes, actors, famosets, toreros, alts

executius o banquers...) o per què continuen augmentant les diferències entre els que més perceben o els que menys. Més pareix una qüestió de diferències de poder dels grups dins de la societat que una altra cosa. D'altra banda, no hi ha prova que la desigualtat social siga un requisit social d'una societat estable. Serà funcional per a uns, però no per a altres.

Comparant la teoria del conflicte i la funcionalista, per als funcionalistes la societat es manté unida gràcies a l'existència d'un consens entorn d'una sèrie de normes adquirides en el procés de socialització. Per als del conflicte la societat es manté unida per la necessitat cooperació (o interacció) entre grups en conflicte (competència). El consens normatiu no és més que la imposició d'un grup amb més poder que un altre.

Les teories sintètiques de les classes socials

El fet que els clàssics no es dedicaren a elaborar una teoria sistemàtica de les classes socials, així com els canvis socials ocorreguts posteriorment, sobretot en els sistemes polític i econòmic, van portar a proposar una sèrie de teories que denominats "sintètiques" perquè solen recórrer a elements de les teories de Marx i de Weber, i en molt poca mesura del funcionalisme. Segons se seguisca en major o menor mesura a l'un i l'altre d'estos dos pensadors, se les classifica com neoweberianes o com neomarxistes. D'un costat, marxistes que s'acosten a Weber (com Poulantzas, Miliband o Wright); d'un altre, weberians que fan el propi amb Marx (Giddens, Parki o Goldthorpe). Normalment els neomarxistes solen distingir poques posicions de classe i utilitzen menys criteris per a establir-les que els neoweberians. Veurem només dos d'estes teories, la de E. O. Wright, com a exemple de la neomarxista, i la de J. Goldthorpe, de la neoweberiana. Abans no obstant això, vegem alguns d'eixos canvis succeïts que feien inviables les teories clàssiques.

Podem assenyalar una sèrie de canvis estructurals succeïts en les societats industrials occidentals fa unes dècades, els quals poden anar des de la major intervenció de l'Estat, com a agent regulador de les relacions en una economia capitalista, a l'explosió de les noves tecnologies i el sorgiment d'una societat en què el coneixement es convertix en un recurs primordial. En eixe context, el conflicte capital-treball no es va accentuar, desembocant en una revolució, com pronosticava Marx, sinó que es va institucionalitzar. L'Estat entra com a intermediari en el conflicte calmant-ho i també com a gran agent d'ocupació. La classe treballadora va millorar les seues condicions socials i laborals, allunyant-se de l'alienació i depauperació predites per Marx. A més, ni la classe treballadora ni la burgesa eren tan homogènies com se les presentava. Al mateix temps emergix o es consolida una àmplia classe mitjana relacionada amb llocs de treball en el sector terciari (treballadors de coll blanc, mà d'obra qualificada). Llocs que són oferits tant per l'empresa privada com per l'Estat. La primera els necessita en la complexa indústria moderna, on el coneixement i la informació i la seua gestió

adquirixen una rellevància fonamental. El segon, per a gestionar l'administració i oferir els distints servicis. Per exemple, professors de sociologia o treballadors socials formarien part de la segona cosa. Es podien afegir algunes raons més. Entre elles l'aparició d'un capitalisme gerencial i financer. El segon és capaç de produir valor econòmic, sense produir ni béns ni servicis i, per tant, sense necessitar empleats a càrrec seu. El primer trenca eixa relació lineal amb els mitjans de producció, separant-se els papers en tres. D'una banda, està el (o els) propietari, l'antic capitalista, que ara solen ser els accionistes. D'un altre, el grup que gestionen l'empresa (consell d'administració i directius). I, finalment, els que exercixen el control sobre els treballadors, que són empleats d'ella.¹

“Bernie Madoff, de qui es diu que ha malversat 50 mil milions de dòlars en un esquema Ponzi (arruïnant molts bancs, organitzacions humanitàries i fortunes personals), era un especulador, no un fabricant o el propietari d'una empresa. No tenia cap vincle amb treballadors, productes o servicis. A més, tinga's present com com milers de milions de dòlars en hipoteques fem van ser venudes i comercialitzades fins que algú es va adonar que no tenien cap valor; estes hipoteques no tenien relació amb la fabricació o la creació de nova propietat o servicis valuosos”. L. Tepperman (2010: 160).

A Wright se li pot enquadrar, junt amb Miliband i Poulantzas, dins del neomarxisme. Este sociòleg partix de l'última de les qüestions que deixàvem plantejades: l'aparició d'un capitalisme gerencial, en el que propietat, gestió i control estan separats, enfront del capitalisme clàssic, on l'empresari concentra en la seua persona totes eixes funcions. D'altra banda, en relació amb això, que centra en el control dels recursos, postula l'existència de diversos modes organitzacionals d'estos, i per tant, diferents estructures de classes, depenent del recurs principal que es distribuísca desigualment. Així, a banda del capitalisme, distingix també el feudalisme, l'estatalisme i el socialisme, donant-se en cada una d'elles dos classes bàsiques, enfrontades entre si.

Per a analitzar les relacions de classe Wright, com assenyala Giddens (2006: 307) distingix tres dimensions del control sobre els recursos:

1. El control sobre les inversions o el capital financer.
2. El control sobre els mitjans físics de producció.
3. El control sobre la força de treball.

Els que pertanyen a la classe capitalista tenen control sobre les tres dimensions, els que pertanyen a la classe obrera no ho tenen sobre cap d'elles. Però al mig ens trobem

¹ En el cas dels sistemes socialistes, no es pot afirmar que hagen desaparegut les classes, s'han polaritzat, com assenyalarà l'autor que ara veurem, Wright, en un altre diferent recurs que no hi són els mitjans de producció, sinó el poder polític. Però el sistema de dominació persistix.

amb una sèrie de treballadors, persones que també venen la seua força de treball a canvi d'un salari, que tenen el control sobre alguna d'elles. Són els anomenats treballadors de coll blanc i altres professionals. Estan en situació contradictòria de classe. No són capitalistes ni són obrers. Estan al servei del capitalista, però manen sobre els obrers. (Goldthorpe, de fet, els anomenarà "classe de servei").

Així dins del món de què han de vendre la seua força de treball, que són vora el 90% de la població hi ha una gran diversitat, des dels obrers menys qualificats fins als de coll blanc. Per a establir diferències Wright es fixa en dos factors:

1) La relació amb l'autoritat, ja que molts treballadors, directius, supervisors (molts més que en els temps de Marx) disfruten d'autoritat. La funció d'estos individus és controlar a la classe obrera i a canvi d'això és recompensat per la seua lleialtat amb solts més alts i ascensos regulars. Però al mateix temps segueixen sota el control dels propietaris capitalistes. "Són explotats i explotadors", ens diu Giddens (2006:307).

2) Així mateix, els esmentats individus estan en possessió de qualificació i habilitats que de vegades, si hi demanda en el mercat laboral, compten amb un cert poder sobre el sistema capitalista. Això li permet obtindre un salari més alt. Són, per exemple, també els especialistes en tecnologies de la informació de la societat del coneixement. També dels empleats més preparats, els empresaris es veuen obligats a assegurar-se la seua lleialtat amb recompenses especials.

Com veiem l'enfocament de Wright desglossa una diversitat de posicions, però segueix fidel al marxisme classic al distingir entre treballadors i propietaris. El problema és que molts d'eixos empleats tenen millor situació econòmica que molts de què són propietaris.

Per altra banda, John Goldthorpe, adscrit a la síntesi neoweberiana, es mostra insatisfet tant amb l'enfocament marxista, com, de l'altre costat, amb els esquemes descriptius predominants en les investigacions més empíriques, per això elabora un esquema relacional en què es reflectisca les desigualtats socials i explicar els processos que les produïxen.

Elabora una detallada classificació de classes que comprén onze posicions en total, feta a partir de la situació en el mercat de treball i (seguretat, perspectives de progrés) i situació laboral (control, poder i autoritat). A pesar de les onze posicions queden resumides en tres, la classe de servei, que constituïx una de les principals aportacions d'este autor (encara que el concepte derive de Renner), la intermèdia i l'obrero. Goldthorpe no inclou a la classe molt alta en el seu esquema, els molt rics, per considerar-la numèricament poc representativa. Este és un dels problema dels esquemes de classe d'este autor.

6. LA MOBILITAT SOCIAL I L'ABURGESAMENT DE LA CLASSE TREBALLADORA

** Ascendix un de classe social si li toca una milionada en algun joc d'atzar? I un milionari que s'arruïna, baixa de classe?*

Vam assenyalar en apartats anteriors que una de les característiques del sistema d'estratificació de classes era el de ser més obert que qualsevol altre. És a dir, en ell existix allò que s'anomena "mobilitat social". Quan en Sociologia es parla de mobilitat es parla de dos tipus bàsics de mobilitat. Un tipus de mobilitat és horitzontal, en la qual no hi ha alteració d'estatus, sinó canvi de residència, siga de localitat o de país, per exemple, per motius de treball.

L'altra, que és la que ens interessa, és la mobilitat vertical en què hi ha un ascens o descens en la jerarquia social. Junt amb la direcció en què es dona, l'altre factor a tindre en compte quan es parla de mobilitat és el recorregut o abast: curt, mitjà o llarg abast, referint-se a les escales o nivells que es puja o es baixa. Mobilitat horitzontal i mobilitat vertical, de vegades, es donen conjuntament. Per exemple, un ascens en el treball pot comportar haver de mudar-se de localitat. I en certa manera també un descens. Esta és una estratègia que utilitzen moltes empreses per a desfer-se d'alguns treballadors, a qui no volen pagar els costos de l'acomiadament.

Segons el sistema d'estratificació hem vist les possibilitats de circular per eixa línia vertical de la jerarquia social en un o més aspectes. Pujar o baixar en la piràmide social. No obstant això, per a Marx la pertinença d'un individu a la classe treballadora era quasi una condemna o destí quasi inevitable. I dins dels treballadors manuals es considerava una traïció a la classe social. L'aburgesament és una hipòtesi que veurem més avant.

** Identifiqueu mecanismes i formes de mobilitat ascendent en la nostra societat?*

La mobilitat vertical no sols es referix a un individu, a qui es denomina mobilitat intrageneracional. També fa referència a diferents mesures comparatives. Les més usades són tres:

1) la comparació entre dos o més generacions d'una mateixa família. És la mobilitat intergeneracional. Per exemple, iaïos, pares i fills. Ascendir en l'escala social és un esforç que sol portar més d'una generació. Ací entre la població immigrada es sol notar

en la segona o tercera generació.

2) la comparació entre societats, bé del mateix tipus d'estratificació, bé amb diferents tipus.

- De diferent tipus per tal de veure quines son més obertes i quines més tancades, comparant el sistema de classes amb l'estamental, o aquest amb el de castes.

- Del mateix tipus i respondre quin posseïx més grau d'obertura. Per exemple, Espanya o Japó.

El grau de mobilitat vertical que es dona en una societat és un indicador fonamental del seu nivell d'obertura. Ens parla de la possibilitat d'ascens d'un individu nascut en un determinat estrat (o de descens, encara que açò desperta menys atenció).

3) la trajectòria al llarg del temps d'un estament o d'una classe social, per exemple, la noblesa, la burgesia o el proletariat. Amb la modernitat, la noblesa ha anat perdent la seua posició, a favor de la burgesia. La classe treballadora ha experimentat una mobilitat ascendent des de les classes baixes a les classes mitjanes en l'últim mig segle.

La mobilitat social d'una societat sempre té una dimensió política, ja que ens parla de:

- la igualtat/desigualtat d'oportunitats en ella,

- les polítiques que s'apliquen per a corregir-la, i

- de les creences de la societat sobre si mateixa. Per exemple, la societat nord-americana es concep a si mateixa com una societat totalment oberta, enfront d'Europa, la vella Europa, en la que la tradició i l'herència tenen un pes fonamental, com si fóra un last de què no pot llançar-se, la qual cosa condiciona les actituds davant les polítiques públiques.

Un dels primers estudis sobre mobilitat social és el que Blau i Duncan van realitzar en els anys 1960 als EEUU. Va ser realitzada sobre una mostra de 20.000 barons i van arribar a les conclusions següents: Als EEUU hi ha molta mobilitat vertical, però esta es produïx en posicions ocupacionals pròximes. És a dir, no és habitual la mobilitat de llarg abast.

Una de les raons d'esta alta mobilitat vertical pot ser el canvi estructural en l'ocupació, ja que s'estava passant d'ocupacions en el sector industrial (treballadors de coll blau) a ocupacions en el sector terciari (treballadors de coll blanc).

Blau i Duncan constataren la importància de l'educació i la formació professional per als possibilitats d'èxit dels individus. Finalment, per a ells la mobilitat social ascendent és una cosa que caracteritza al conjunt dels societats industrials i contribuïx a

l'estabilitat i a la integració del sistema.

Estudis posteriors sobre la mateixa qüestió van aportar matisacions al de Blau i Duncan. La comparació entre nou societats sobre nou societats (Japó, EUA, Gran Bretanya, Alemanya, França, Suècia, Suïssa, Dinamarca, Itàlia) realitzada per Lipset i Bèndix no va trobar, contra allò que s'ha esperat, que haguera indicis que el sistema social nord-americà fóra més obert que el dels altres països, la qual cosa venia a qüestionar el tan famós “somni americà”. La idea que qualsevol que s'ho propose pot triomfar, independentment del seu origen social, una cosa impossible en la vella Europa, a causa de la constricció de l'estatus adscrit. No obstant això, l'interessant és la percepció que una societat té de si mateixa sobre la mobilitat social i com esta imatge es manté, a pesar que les dades no la confirmen. La idea de l'home fet a si mateix està molt fortament arrelada a eixe país. La del que triomfa del no-res.

Són molts els que localitzen l'origen d'eixe mite en una frase del pensador francès A. de Tocqueville, resultat del seu viatge als EEUU: “La fortuna circula amb una incomparable rapidesa, i l'experiència ensenya que és rar veure a dos generacions rebre igualment els seus favors”, la qual calava bé en una societat que considerava hi havia trencat amb l'existència d'unes classes que heretaven els privilegis socials, derivada del feudalisme, que és com es veia a Europa.

No obstant això, la cosa pot ser un poc més diferent, sí que incloem la mobilitat descendent i la de llarg abast. Llavors les diferències entre països són majors, la qual cosa podria donar un poc de consistència a eixe mite. Però també és veritat que al nostre país podem trobar moltes persones, futbolistes, tenistes i famosos televisius a banda, que de la part baixa de l'escala social han passat al màxim alt. El cas d'Amancio Ortega pot ser un exemple d'això. La construcció ens donaria alguns altres casos, com és el de “el Pocero” o el de Jesús Gil, encara que a vegades la seua reputació social siga qüestionada, per més diners que hagen amassat.

Com a factors que influïxen en la mobilitat social (ascendent i descendent) s'han assenyalat diversos: les capacitats i l'esforç, el capital social, el capital “físic” (bellesa, salut), matrimoni, el nombre de fills, el gènere, l'ètnia-èxit o les contingències vitals (la sort i la mala sort).

Menys atesa i menys freqüent que les ascendent, però també és un fenomen corrent, i que s'accentua en els períodes de crisi econòmica. Des d'una perspectiva històrica, és ben visible en la decadència de la noblesa, en el pas de l'Antic al Nou Règim. La noblesa és reemplaçada en el seu poder polític i econòmic per la burgesia. En el cas dels treballadors, ens conduiria a eixa qüestió que vam plantejar al principi: s'ha aburgesat la classe treballadora? Abans d'entrar en ella vegem algunes consideracions de caràcter general.

** Per què creus que la mobilitat descendent és en les nostres societats menys habitual que l'ascendent?*

La mobilitat intrageneracional sol tindre com a causa ansietats i problemes psicològics, les addiccions, l'acomadament, l'edat. O una combinació d'elles. En el cas de les dones, el divorci i assumir el cuidat dels fills.

La intergeneracional no ha sigut molt estudiada. Potser perquè en el context de canvi estructural del mercat de treball no ha donat temps. Però la idea que està en l'ambient és que podria estar tocant sostre l'economia del coneixement o informacional, i començar a produir-se una mobilitat descendent. A Espanya, dos generacions haurien consolidat la seua situació, aprofitant els canvis estructurals en el mercat de treball. La primera amb el pas de llauradors, uns, a ser treballadors industrials, els seus descendents. I després, amb el pas del treball industrial de baixa qualificació a realitzar treballs d'índole professional, gràcies a les qualificacions obtingudes en el sistema escolar. No obstant això, no pareix que els fills de molts d'esta última generació ho vagen a tindre millor o igual que ells. Les altes taxes de desocupació i la precarietat que patix la joventut espanyola així ho fa preveure, encara que no podem afirmar-ho en estos moments.

Així mateix, la dinàmica global de capitalisme afectarà més aïna negativament a aquells països en què l'economia del coneixement no s'implante de manera ferma, com és el cas d'Espanya. Espanya va créixer econòmicament mentres va poder produir amb baixos salaris i quan els fons de cohesió van permetre una alta inversió de l'Estat (a través del "Estat europeu") en obres públiques, però cap de les dos situacions existixen ja.

L'aburgesament de la classe treballadora

Acabarem este apartat tractant de la tesi de l'aburgesament de la classe treballadora. Molts observen indicis, en ella, d'acomodament, de pèrdua de consciència de classe, de falta de compromís i de mobilització, de caure en el consumisme. No obstant això, per a respondre a eixa qüestió no basta amb impressions parcials. Hem de prendre a la classe treballadora en el seu conjunt, la qual cosa ja planteja un problema com veierem en l'apartat 4. Si partim de l'existència de dos úniques classes socials, la burgesia i el proletariat, i considerem que no hi ha hagut un procés de mobilitat social ascendent generalitzada en el temps i que molta de la classe treballadora del passat engrossa ara les xifres d'eixa àmplia classe mitjana que caracteritza les societats industrials i postindustrials, però que en realitat no és classe mitjana. Llavors la resposta que s'ha aburgesat és òbvia.

Acceptant que la classe mitjana existix, hem de centrar-nos en la classe treballadora per a respondre a la qüestió que ens ocupa. Però tampoc podem considerar que de la

millora comparativa que ha experimentat el proletariat en les seues condicions de vida i treball des dels inicis de la revolució industrial fins ara siga un símptoma d'aburguesament. Seria assumir que la condició del proletariat és viure en la misèria i que eixa és la condició que li correspon.

En conseqüència, respondre a la qüestió que estem tractant suposa assumir una teoria que delimita entre classes socials, com acabem de veure, i, sobretot, que establisca teòricament quins criteris empírics considera que provaran o refutaran la hipòtesi. Entre els criteris contemplats van estar el vot polític, els amics i companys amb què es relacionaven els treballadors, les possibilitats de promoció i satisfacció en el treball, i les expectatives de promoció social. Potser es podria haver pres algun més com la sindicació. Però amb els que es va prendre, i per al moment i lloc que es va fer l'estudi, la resposta va ser negativa. La classe treballadora no s'havia aburguesat. En l'actualitat, potser caldria replantejar-se alguns dels criteris, però en tot cas, abans d'afirmar res a la lleugera, caldria tindre dades.

7. CLASSE SOCIAL, RECURSOS I OPORTUNITATS

Per a acabar podríem preguntar-nos si importen hui en dia les classes socials o això és una qüestió passada. No respondrem a la qüestió i deixarem que cada un ho faça a partir de les següents relacions entre fenòmens que, encara que són estadístiques, ens ofereixen relacions significatives entre ells. Així la classe social està relacionada amb:

- Mortalitat infantil (a classe més alta, menys mortalitat)
- Pes al naixement (a classe més alta, més pes)
- Esperança de vida (a classe més alta, més esperança de vida)
- Salut física (a classe més alta, més salut)
- Estatura física (a classe més alta, més estatura)
- Endogàmia (homogàmia molt alta entre parelles del matrimoni)
- Divorci (taxes més altes quan més baixa és la classe)
- Amics (pertanyents a la mateixa classe)
- Nom propi (encara que no és tan manifesta com en el cas del sexe, en la classe social, també els pares d'unes classes posen uns noms diferents de les d'altres)
- Població reclusa (a classe més baixa, major percentatge de població reclusa)

- Vot polític (a classe més alta, més vot conservador)
- Creences religioses (a classe més alta, més creients hi ha)
- Sindicació (a classe més baixa, més sindicació)
- Fracàs-èxit escolar (a classe més baixa, major fracàs escolar)
- Escola privada/publica (la classe alta es concentra en l'escola privada, mentres la baixa ho fa en la pública)
- Estudis escollits (unes classes socials trien uns estudis més que altres)
- Universitat (les classes altes van a universitats privades; les mitjanes i baixes a les públiques, on el percentatge de l'alumnat de classe baixa és prou inferior als dels altres dos)
- Lloc de residència (les zones i barris en què viuen les classes socials estan diferenciades)
- Vivenda en propietat (la classe alta té una vivenda en propietat en molt nombre més gran que la classe baixa, que és de lloguer)
- Gustos, hàbits i pràctiques culturals (espectacles, lectura, viatges, hobbies...)
- Mode de parlar (no sols pel lèxic, sinó inclús en l'entonació i les flexions que es fan al parlar).

**Se t'ocurrix alguna cosa més que tinga a veure en la pertinença a les diferents classes socials?*

LES QÜESTIONS

1. Defineix "movilitat social".
2. Relaciona els conceptes d'estratificació social i classe social.
3. Exposa la teoria marxista de l'estratificació social i assenyala les principals crítiques a que se li poden fer a aquesta teoria.
4. Comenta el següent text:
"El rígid sistema estamental de l'Edat Mitjana es recolzava en la doctrina de l'Església, segons la qual el dit orde social era una cosa volguda per Déu. D'esta manera, l'Església

justificava un sistema que obligava a la major part de la població a treballar com a serfs al servici dels seus senyors, i estos, al seu torn, a protegir els seus dominis de l'esperit del mal, o del pecat. Així, qüestionar l'orde social suposava enfrontar-se a l'Església i, en última instància, a Déu mateix. Amb l'arribada de la Revolució Industrial, l'elit capitalista va reemplaçar a la noblesa d'origen feudal com a classe dominant. Amb això va triomfar un nou sistema de creences que justificava o explicava la desigualtat. L'elit capitalista ja no podia acceptar la idea que la posició social ve determinada per l'origen familiar. Encara que també en l'època industrial es continuaven sentint arguments o justificacions d'orde religiós, en últim terme, la nova ideologia defenia que els individus més capaços o més emprenedors haurien d'ocupar les posicions dirigents en la societat.

John Rockefeller (1839-1937), que va aconseguir acumular una enorme fortuna gràcies al petroli, pensava que la riquesa i el poder dels empresaris eren el just premi al seu esforç i iniciativa. Per a Rockefeller, que els més capaços aconseguiren majors fortunes no havia de sorprendre a ningú: era una llei natural. D'acord amb esta forma de pensar, els pobres (els que en l'època preindustrial mereixien la caritat cristiana), ho eren perquè no tenien ambició, ganes de treballar o l'astúcia necessària per a eixir avant. De la mateixa manera que els rics s'havien guanyat la seua riquesa, els pobres s'havien guanyat la seua pobresa. Esta ideologia purament darwinista va servir no sols per a justificar la desigualtat social, sinó també per a culpar els pobres de la seua situació (el que feia més fàcil desentendre's d'ells).” (Macionis 2005:)

5. Si a una obrer manual no qualificat de classe baixa li tocara una sèrie sencera de la grossa de Nadal (o altre premi de molts milions de eurs, ascendiria a la classe alta? Raona la teua reposta.
6. Com podries constatar si hi ha relacion entre la classe social a la que es pertany i la religiositat que se té? I entre la classe social i el vot polític? I si les n'hi ha com explicaries cadascuna d'elles?
7. Raona la rellevància que tenen (o no) les classes socials en la societat actual o en el món en què vivim.
8. En quin dels següents punt no coincidirien neomarxistes i neoweberians:
 - a) En què les condicions i nivell de vida de la classe treballadora han millorat
 - b) En la mida de la classe mitjana
 - c) En la separació entre propietat, gestió i control dels mitjans de producció
 - d) En què l'estructura de classes és l'eix fonamental de l'estructura social

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

CROMPTON, R. (1994) *Clase y estratificación. Una introducción a los debates actuales*. Tecnos.

GARCÍA FERRANDO, M. (coord.) (2010) *Pensar nuestra sociedad global*. Valencia, Tirant

Lo Blanch.

GIDDENS, A. (2006) *Sociología*. Madrid, Alianza Editorial.

KERBO, H. R.(2003) *Estratificación social y desigualdad. El conflicto de clase en perspectiva histórica comparada y global*. Madrid, Mc Graw Hill.

GINER, S, LAMO DE ESPINOSA, E., i C. TORRES (eds.) (1998) *Diccionario de Sociología*. Madrid. Alianza.

LITTLEJOHN, J. (1983) *La estratificación social*. Madrid, Alianza, 1983.

MACIONIS, J. J. (2007) *Sociología*. Madrid, Pearson-Prentice Hall.

SENNETT, R. y J. COOB (1972) *The hidden injuries of class*. Nova York, Kopf.

TEPPERMAN, L. (2010) *The Sense of Sociability*. Toronto, Oxford University Press.

TEZANOS, J. F. (1997) *Tendencias sociales sobre estratificación y desigualdad*. Madrid, Sistema.

TEZANOS, J. F. (1998) “Clase media”, en S. Giner, E. Lamo i C. Torres (eds) (1998), pp.112-113.